

תורת הבטחון

פרשת ראה

אמונה בהשגחה פרטית

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם תשמרו לעשות לא תסוף עליו ולא תגרע ממנו. (יג, א)

טעם מצות לא תסוף ולא תגרע

ספר החינוך (מזה מגד) כתב לבאר מצוה זו שלא להוסיף ושלא לגרוע ממצוות התורה, וז"ל: "משרשי המצוה כי האדון המצוה אותנו על התורה ברוך הוא בתכלית השלמות, וכל מעשיו וכל ציוויי הם שלמים וטובים, והתוספת בהם חסרון וכל שכן הגרעון, זה דבר ברור הוא, עכ"ל. מבואר מדבריו, דיסוד האיסור להוסיף או לגרוע מהמצוות, הוא משום שהקב"ה הוא בתכלית השלמות, וכל מעשיו מדוקדקים בתכלית הדקדוק, ואם בשר ודם מוסיף או גורע משהו על גזירת השי"ת, הרי שאינו מאמין שהשי"ת הוא בתכלית השלמות, ומושלם לגמרי בתכלית הדקדוק.

סיבה שיבטח בהשי"ת

זה אחד היסודות שצריך להאמין כדי שיבטח בהשי"ת. וכבר האריך בזה החובות הלבבות (שער הצטון פ"ג) שזה אחד מן היסודות הנצרכים כדי שיבטח בהשי"ת, וז"ל: "שיתברר אצלו, כי יש לכל ההויות שבעוה"ז מעצם ומקרה גבול ידוע ולא יוסיף ולא יגרע על מה שגזר הבורא ית' בכמותו ואיכותו וזמנו ומקומו, אין מרבה למה שגזר במעוטו, ולא ממעט ממה שגזר ברבותו, ולא מאחר למה שגזר להקדימו, ולא מקדים למה שגזר לאחרו. ומה שיהיה מן הדברים על ההפך מזה הוא הנגזר, אשר קדם בתחלת הידיעה, אלא שלכל הגזרות הקודמות בידיעת הבורא סבות ולסבות סבות", עכ"ל.

יש גבול לכל דבר

לכל דבר שבעולם יש גבול, ואפילו דבר קטן כעשב שבשדה יש לו גבול, וכדאיתא במדרש רבה (נחלתי פ"י, ו) וז"ל: "א"ר סימון אין לך כל עשב ועשב, שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו, ואומר לו גדל וכו'", עכ"ל. וכהנה רבות בדברי חז"ל, דו"ק.

וכן מצינו בכל שיערה שצומחת מהאדם, ובכל טפת גשם היורדת מן השמים, שלכולם יש גבול לעצמם, וכדאיתא בגמ' (נ"ז טז, ע"ב): "אמר לו: הרבה נימין בראתי באדם, וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה, שלא יהו שתיים יונקות מגומא אחת, שאלמלי שתיים

יונקות מגומא אחת - מחשיכות מאור עיניו של אדם, בין גומא לגומא לא נתחלף לי, בין איוב לאיוב נתחלף לי? מי פלג לשטף תעלה וגו' - הרבה טיפין בראתי בעבים, וכל טיפה וטיפה בראתי לה דפוס בפני עצמה, כדי שלא יהו שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד, שאלמלי שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד - מטשטשות את הארץ ואינה מוציאה פירות, בין טיפה לטיפה לא נתחלף לי, בין איוב לאיוב נתחלף לי", ע"כ. וה"ה בכל דבר, הכל בהשגחה נפלאה מאת הקב"ה.

השגחה בענין פרנסה

והנה המאמין בהשגחת השי"ת, שכל דבר, מגדול ועד קטן, כולו בהשגחת השי"ת, בוטח בהשי"ת שא"א לשום אדם בעולם לגרוע מפרנסתו. והכי איתא בגמ' (יומא לט, ע"ג): "אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפילו כמלא נימא", ע"כ.

וביאר במהר"ל (נמי האדק פק ג) וז"ל: "כי השי"ת ברא את האדם וחלק פרנסה לכל אחד ואחד, ולא ברא השם ית' שיהיו שנים מתפרנסים מדבר אחד רק שיהיה לכל אחד פרנסה מיוחדת, ואפילו שתי שערות אינם מתפרנסים ממקום אחד, כדאיתא בפ"ק דבתרא (טז, ע"ב): אמר הקדוש ברוך הוא לאיוב הרבה נימין בראתי וכל אחד בראתי לו גומא בפני עצמה שלא יינקו שתיים מגומא אחת שאלמלי יונקות מגומא אחת מחשיכות מאור עיניו של אדם וכו'. ואם השם ית' נתן לכל שער ושער יניקה בפני עצמה כ"ש וק"ו שהשי"ת נתן לכל אדם יניקה בפני עצמו, וכדאמרין במסכת יומא (לט, ע"ב): מכאן אמר בן עזאי בשם ר' יקראון ובמקומך יושיבון משלך יתנו לך אין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה, פי' ענין זה כי השי"ת סידר לכל אחד ואחד את שהוא ראוי לו ואין אדם נוגע במוכן לחבירו אשר סידר השי"ת אליו וכו'", עכ"ל. מבואר מדבריו המאירים דלשון הש"ס דנקט דאין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפי' כמלא "נימא", היינו משום שכמו שכל נימא ונימא אינה נוגעת בחברתה, ה"ה לגבי מזונות, שהקב"ה זן ומפרנס כל או"א בפנ"ע וא"א לאדם ליגע במה שמוכן לחבירו.

אמונה בהשגחה פרטית

וכל זה נקרא "השגחה פרטית", שהקב"ה מנהיג עולמו, בכל דבר וענין בהשגחה פרטית. ובאמת, אמונה בהשגחה פרטית הוא עיקר באמונתנו ויסוד כל התורה כולה, וכדאיתא בדברי הרא"ש (אלמות מ"ס, פ"א כ"ו) וז"ל: "לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית, ובזה תקיים בלבבך היחוד השלם בהאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש, ובוחר לב וחוקר כליות, כי מי שאינו מאמין אשר הוצאתיך מארץ מצרים אף באנכי ה' אלקיך אינו מאמין

ואין זה יחוד שלם, כי זה הוא סגולת ישראל על כל העמים וזה יסוד כל התורה כולה, עכ"ל.

וכתב ע"ז מוה"ר המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל, אמונה עמ' קכ"ה) וז"ל: "והוא אשר כתב באורחות חיים להרא"ש: 'לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית ובזה תקיים בלבבך היחוד השלם - כי זה יסוד היחוד להאמין שאין עוד מלבדו ואין כל תנועה ללא רצון השי"ת, ולכן אף האמונה בהשגחה פרטית מכלל האמונה ביחוד - להאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש ויחן בל וחוקר כליות - כי השגחת הקב"ה אינה רק במעשים הגלויים והנראים אלא אף המתחולל בתוך לבו וכליותיו בכלל השגחת הקב"ה - כי מי שאינו מאמין באשר הוצאתיך מארץ מצרים אף באנכי ה' אלוקיך אינו מאמין ואין זה יחוד שלם - כי יציאת מצרים היתה בהשגחה פרטית ללא תכלית, וכל יסוד האמונה ביציאת מצרים היא אמונה בהשגחה, ולכן כל שאינו מאמין בזה אף לא מיקרי מאמין ביחוד ובאנכי ה' אלקיך - וזהו סגולת ישראל על כל העמים וזה כל התורה כולה". כי כל התורה כולה היא אמונה בהשגחה, וכאשר אינו מאמין בזאת, חסירה לו האמונה בכל התורה, וכתב הרמב"ן שכל התורה כולה היא נסים נסתרים, ונס נסתר הביאור שאין טבע ואין מקרה, אלא הכל נסים מאתו יתברך, והנהגתו תלויה לפי מעשי האדם, ועיי"ש ברמב"ן פ' בא בארוכה, עכ"ל.

ללדת ועת למות וגו' עד אמרו עת מלחמה ועת שלום, ואמר: כי עת ופגע יקרה את כלם, ואמר: כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם, עכ"ל. הרי, הכ"ח עתים הם עתים שא"א לשנותם כלל מגזירת הבורא יתברך.

וביאר ר' יחזקאל לעוינשטיין (אור יחזקאל, דרכי עבודה עמ' קט"ו) וז"ל, "לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים" (קהלם ג, 6) כל דבר וכל פעולה מוקצב לה זמן, ואינו יכול לחרוג מתחומי הזמן הנקבע לה, גם כל חפץ וכל רצון מוקצב לתקופה מסוימת. ואף שהרצון תלוי בבחירת האדם, מ"מ ללא הזמן הניתן לו ע"י הקב"ה אינו יכול לפעול מאומה, וע"ז הוסיף שלמה המע"ה, "מה יתרון העושה באשר הוא עמל" (ג, 5) כיון שהכל קצוב ע"י הקב"ה א"כ מה יתרון לעושה, ומה יעזור לו כאשר ימהר ויחיש לעשות, וידחוק את השעה, כי בין כה אין ביכולתו לשנות ולהקדים את הזמן אשר קבע השי"ת. לו היו יסודות אלו ברורים ומחוזרים לנו היינו חיים בהשקט ושלווה ללא דאגה וטירדה. ובאמת הרי זה העיקר הראשון בו אנו מצויים להאמין "כי הוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים", כיון שהקב"ה הוא העושה נמצא שהאדם עצמו אינו עושה כלל, וכל פעולת האדם רק לבחור ולהבחין האם מאמין בזה ויקבל ע"ז שכרו. או שח"ו כופר ואינו מאמין ויבוא ויענש ע"ז, עכ"ל.

אופן לחזק מדת הבטחון בהשי"ת

הנה מוה"ר המשגיח רבי יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל, אמונה עמ' קכ"ה) כתב אופן לחזק בטחון בהשי"ת, וז"ל: "הרי ראינו אין השגחת הקב"ה על כל בראיו ואף בבעלי חיים השגחתו מדוקדקת בכל פרט ופרט, שלא לאחר ולא להקדים אף לרגע קטן. על אחת כמה וכמה באדם שהשגחתו לאין שיעור. והרי כתבו רוב הראשונים שלבעלי חיים אין השגחה פרטית וכל השגחת הקב"ה היא השגחה כללית, וא"כ כל שכן שהשגחת השי"ת השגחה פרטית, ודאי שיכול לבטוח שיזמין פרנסתו ככל אשר יצטרך לו. ואף בעורבים צריך לבטוח שיתנו מזונותיו כרצון השי"ת, כפי אשר גזר לו", עכ"ל. דברים נוראים! שאם יתבונן בגודל השגחת השי"ת, בודאי יבטח בו באמת ובלב שלם!

מעשה שהיה:

עובדא הוה, פעם אחת בבוצינא דנהורא עילאה רבינו הבעש"ט זי"ע, שהיה עם תלמידיו בשדה, ופתאום עברה לרגע רוח חזקה ונפלו כמה עלים לארץ. ואמר, בני, דעו שזה הרוח שעבר עכשיו, היה בשביל תולעת אחת שהיתה בסוף איזה עלה, והייתה החמה זורחת עליה ביותר, והייתה צועקת לה' בצעקה, ושלח ה' זה הרוח ונפלו כמה עלין לארץ, ונפלה גם היא עמהם, ואמר להם, זאת להודיע להם גודל השגחת הבורא ורחמנותו על כל בריין דעלמא ממש! [שומר אמונים, השגחה פרטית פרק י"ז]

אין להוסיף וממנו אין לגרע

וכל זה מקרא מלא דיבר הכתוב (קהלם ג, יד): "ידעתי כי כל אשר יעשה האלקים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע והאלקים עשה שייראו מלפניו". אך צ"ב, שמתחילה קאמר קרא שאין להוסיף ואין לגרוע ממה שהאלוקים עושה, ואח"כ קאמר שה' עשה שייראו מלפניו, ומה קשר בין רישא לסיפא?

אמנם, יש לבאר שבדוקא ברא הקב"ה העולם כמו שהוא "אין להוסיף וממנו אין לגרוע", שזה מורה על שליטתו והנהגתו הכל יכול על הבריאה. ולמה עשה בדוקא כן? ע"ז קאמר קרא: "והאלקים עשה שייראו מלפניו".

וכן משמע בדברי החובות הלבבות בשער עבודת האלקים (פס' ח) וז"ל, "מה שאנחנו רואים ממעשי האדם, שיהיו כפי דעתו וחפצו בקצת העתים ויהיו שלא כרצונו וכוונתו בקצתם, והם יורוך, כי יש לבוא יתעלה ממשלת עליו ושהוא תחת מאסרו, יתיר לו מה שיחפץ וימנעהו ממה שאינו חפץ", עכ"ל.

לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים

הנה כתב החובות הלבבות בהמשך דבריו (שער הנעמן פ"ג) וז"ל, "וכבר רמז החכם אל הענין הזה במאמרו: לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, ואח"כ זכר מהם כ"ח ענינים, והוא מה שאמר: עת